

Naar een monitoringplan 2001 voor Effectgerichte Maatregelen van het Overlevingsplan Bos en Natuur

C.M.A. Hendriks

Alterra-rapport 111

Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte, Wageningen, 2000

REFERAAT

C.M.A. Hendriks, 2000. *Naar een monitoringplan 2001 voor Effectgerichte Maatregelen van het Overlevingsplan Bos en Natuur*. Wageningen, Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte. Alterra-rapport 111, 46 blz.; 3 ref.

Per 1 januari 2001 gaat het onderdeel EffectGerichte Maatregelen (EGM) van het Overlevingsplan Bos en Natuur (OBN), onderdeel uitmaken van de subsidieregeling Natuurbeheer (SN). Voor de monitoring betekent dit dat afstemming noodzakelijk is op de praktijk van de regeling SN. Voor de EGM die in 2001 uitgevoerd gaan worden moet een geactualiseerd en in de regeling SN geïntegreerd plan worden ontwikkeld. In dit rapport zijn de resultaten beschreven van een inventarisatie onder terreinbeheerders, deskundigen en beleidsmedewerkers ten aanzien van hun wensen voor de ontwikkeling van zo'n monitoringplan. Aanbevelingen zijn gedaan om tot een goede aanpak van monitoring te komen.

Trefwoorden: herziening handleiding monitoringplan, natuurbeheer, wensenrapport, subsidie regeling-Natuurbeheer

ISSN 1566-7197

Dit rapport kunt u bestellen door NLG 30,00 over te maken op banknummer 36 70 54 612 ten name van Alterra, Wageningen, onder vermelding van Alterra-rapport 114-1. Dit bedrag is inclusief BTW en verzendkosten.

© 2000 Alterra, Research Instituut voor de Groene Ruimte,
Postbus 47, NL-6700 AA Wageningen.
Tel.: (0317) 474700; fax: (0317) 419000; e-mail: postkamer@alterra.wag-ur.nl

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van Alterra.

Alterra aanvaardt geen aansprakelijkheid voor eventuele schade voortvloeiend uit het gebruik van de resultaten van dit onderzoek of de toepassing van de adviezen.

Alterra is de fusie tussen het Instituut voor Bos- en Natuuronderzoek (IBN) en het Staring Centrum, Instituut voor Onderzoek van het Landelijk Gebied (SC). De fusie is ingegaan op 1 januari 2000.

Inhoud

Woord vooraf	7
Samenvatting	9
1 Inleiding	13
1.1 Probleemstelling	13
1.2 Achtergrond	13
1.3 Doelstelling	14
2 Werkwijze	15
3 Eisen aan monitoring van EGM	17
3.1 Subsidieregeling Natuurbeheer	17
3.2 Betekenis van de regeling voor de monitoring van EGM	19
4 Wensen van beheer, onderzoek en beleid	21
4.1 Terreinbeherende organisaties	21
4.2 Deskundigenteams	22
4.3 Beleid	23
5 Conclusies en aanbevelingen	25
Referenties	29
<i>Bijlagen</i>	
1 Vragenlijst	31
2 Lijst van personen naar wie de vragenlijst is opgestuurd	37
3 Overzicht van de antwoorden op de vragenlijst	39
4 Werkplan Monitoringplan 2001 Subsidieregeling Natuurbeheer; onderdeel Effectgerichte Maatregelen	45

Woord vooraf

Het voor u liggende rapport vormt een tussenstap tussen de monitoringprotocollen die in het kader van OBN in 1999 en 2000 zijn opgesteld en het protocol dat voor 2001 opgesteld moet worden. Zo'n tussenstap werd noodzakelijk geacht om zicht te krijgen op de bredere context waarbinnen de ontwikkeling van zo'n monitoringprotocol valt.

Bij dezen bedank ik de terreinbeheerders, voorzitters van de deskundigenteams, het Kernteam Herziening Handleiding en anderen voor hun medewerking.

Samenvatting

Aanleiding

Per 1 januari 2001 gaat het onderdeel EffectGerichte Maatregelen (EGM) van het Overlevingsplan Bos en Natuur (OBN), onderdeel uitmaken van de subsidieregeling Natuurbeheer (SN). Voor de monitoring betekent dit dat afstemming noodzakelijk is op de praktijk van de regeling SN. Voor de EGM die in 2001 uitgevoerd gaan worden moet een geactualiseerd en in de regeling SN geïntegreerd plan worden ontwikkeld dat gebaseerd is op de eerder ontwikkelde monitoringplannen (Hendriks et al. 1999, Hendriks et al. 2000).

Doelstelling

De doelstelling van deze studie is het nagaan welke stappen noodzakelijk zijn voor het opstellen van een werkplan voor de ontwikkeling van een monitoringplan voor EGM binnen de regeling SN. Bij het opstellen van het werkplan zal rekening gehouden dienen te worden met de eisen die aan het monitoren worden gesteld vanuit de Subsidieregeling Natuurbeheer. Vervolgens zal zoveel mogelijk rekening worden gehouden met de wensen van terreinbeheerders en de deskundigenteams van het OBN.

Werkwijze

De noodzakelijke afstemming op de Subsidieregeling Natuurbeheer is in beeld gebracht door de tekst van de regeling na te gaan op relevante passages betreffende de monitoring van EGM.

De wensen van terreinbeherende organisaties en van de deskundigenteams van het OBN ten aanzien van een monitoringplan 2001 en de afstemming daarvan op de subsidieregeling natuurbeheer zijn in beeld gebracht met een schriftelijke vragenronde.

De standpunten van het beleid zijn geïnventariseerd in gesprekken met betrokken beleidsmedewerkers.

De eisen vanuit de regeling en de geïnventariseerde wensen zijn gebruikt bij het opstellen van een werkplan voor het ontwikkelen van een monitoringplan voor 2001.

Eisen aan de monitoring vanuit de subsidieregeling Natuurbeheer

In de regeling is monitoring genoemd als een van de activiteiten waarmee rekening is gehouden in de grondslag van de beheers- of basisbijdrage (artikel 10). In de bijlagen 22 t/m 36 van de regeling is aangegeven dat voor de betreffende pluspakketten de in die bijlage genoemde meetsoorten gemonitord dienen te worden. Over de wijze van monitoring zijn geen bepalingen opgenomen.

In de regeling worden expliciet een aantal EGM genoemd waarvoor subsidie kan worden aangevraagd (artikel 81). Ten opzichte van de Handleiding OBN (1996)

ontbreken de maatregelen oevers vrijstellen, stimuleren winderosie, verstuiven, bodembewerking en vermindering verdamping.

Zoals in de regeling is opgenomen, beperkt monitoring van EGM zich tot andere dan bosgebieden (artikel 81). De regeling biedt de mogelijkheid om via aanvullende beleidsregels ook voor bos monitoring uit te laten voeren (artikel 84).

Wensen van terreinbeherende organisaties

De terreinbeheerders vinden het belangrijk dat er een begin gemaakt wordt met de monitoring. Het beginnen wordt belangrijker gevonden dan het in een keer perfect neerzetten van een compleet monitoringsysteem. Het wordt belangrijk gevonden dat de monitoring aansluit bij projectvoorbereidende activiteiten. De terreinbeheerders kunnen zich vinden in de huidige formulering van de doelstelling, wel worden daar nog wensen aan toegevoegd zoals het op termijn meenemen van vegetatiekarteringen en het opnemen van de voedingstoestand van de bodem. Ook moet het in ieder geval mogelijk zijn achteraf een selectie op ecosystemen mogelijk te maken.

Bij de opname in de SN wordt het belangrijk gevonden dat de jaarcyclus gehandhaafd blijft en dat de huidige kaders en afspraken zoveel mogelijk integraal worden geïmplementeerd

Wensen van de deskundigenteams

De voorkeuren van de verschillende DTs voor de uitwerking van het protocol loopt uiteen van een voorkeur voor de huidige vorm (protocol 2000), via een gecombineerde vorm, naar een ecosysteem benadering. Vanuit enkele DTs is opgemerkt dat situationele protocollen wenselijk zijn, maar dat het opstellen daarvan veel tijd kost.

Als aanvullende wens is een vraag naar voren gekomen naar meer duidelijkheid over de adviesrol van de DTs. Er is behoefte om een discussie aan te gaan over monitoring in bredere context zoals bijv. mogelijkheden voor monitoring van de referentieprojecten.

Wensen vanuit beleid

De wensen van het beleid is vooral gericht op de afstemming van OBN/EGM op de SN. Vanuit het beleid is er behoefte aan een uniforme monitoring die zoveel mogelijk uniforme resultaten oplevert die voor de verschillende projecten onderling zonder voorbehoud vergelijkbaar zijn. Vanuit het beleid is er geen behoefte de monitoring per ecosysteem verschillend te doen.

Gezien de aard van het OBN en EGM moet dit een duidelijk herkenbaar onderdeel binnen de SN worden. Voor LASER moeten er duidelijke handvaten komen om de steekproef op te baseren, en een aanreiking van beleidsregels betreffende de monitoring en regels voor subsidietoekenning. Dit moet voornamelijk middels de herziene handleiding, maar deels ook middels het protocol.

Speciale aandacht is nodig voor enkele technische en procedurele knelpunten, zoals de verschillende monitoringfrequentie van de doelpakketten in de SN en van de meetvariabelen in OBN, en de overgangsregeling van OBN/EGM naar SN.

Conclusies

De wensen betreffende de monitoring van de verschillende partijen (beheer, onderzoek en beleid) komen, zoals op voorhand verwacht, niet geheel overeen. De verschillen betekenen echter dat het onderkennen van de noodzakelijke stappen voor het opstellen van een werkplan, nadere besluitvorming vragen. Derhalve is het werkplan voor de ontwikkeling van het monitoringplan 2001 uitgewerkt tot een voorstel dat kan dienen als discussiestuk.

Het beleid is tevreden met de monitoring opzet volgens het monitoringplan 2000 en acht daar geen veranderingen in nodig. De deskundigenteams opperen een grondige aanpassing van het monitoringplan en pleiten naast de feitelijke beleidsvraag voor een verder gaande monitoring waarmee bijstelling van de maatregel op basis van de effectiviteit mogelijk is. De meningen over hoe het plan vorm gegeven moet worden verschilt per DT, van situationele monitoring tot handhaven van de huidige opzet met een specifieke invulling van de monitoring van variabelen per ecosysteem. De terreinbeherende instanties zien verbeter mogelijkheden voor het monitoren maar pleiten voor het starten met de monitoring in de huidige vorm en het gedurende de uitvoering verder ontwikkelen van het monitoringplan. Aan het onvertraagd beginnen met monitoren wordt groot belang gehecht.

Knelpunten in de afstemming van OBN/EGM op de subsidieregeling natuurbeheer worden vooral gesignaleerd door het beleid en het beheer. Gepleit wordt voor een afstemming van de monitoring op de systematiek van doelpakketten. Tevens wordt gepleit voor een afstemming van de doelen van OBN/EGM op de doelen van de beherende instanties.

Daarnaast is te concluderen dat de DTs belang hechten aan de mogelijkheid om de referentieprojecten te monitoren. Die wens is feitelijk een andere wens dan de beleidsvraag die uitgewerkt is met de ontwikkeling van het monitoringplan 2000, maar heeft uiteraard sterke verwantschap. Het ontwikkelen van een gemeenschappelijke visie over de monitoring van referentieprojecten lijkt ook belangrijk voor het tot overeenstemming kunnen komen over de monitoring van de autonome en toetsingsprojecten die in het monitoringplan 2000 wordt geregeld.

De monitoring van de fauna in de EGM projecten vergt bijzondere aandacht. Hier doet zich de situatie voor dat er wel een duidelijke vraag ligt (wat zijn de fauna ontwikkelingen als gevolg van genomen maatregelen), maar dat het moeilijk is die vraag goed te beantwoorden omdat de staat van het onderzoek nog geen goed antwoord kan geven op relevante indicerende variabelen.

Vanuit het DT Fauna is er een grote onderzoeksbehoefte om effecten van maatregelen op fauna te onderzoeken en om het voorkomen van restpopulaties in beeld te brengen. Alhoewel het belangrijk van de onderzoeksvraag duidelijk is, wordt

hiervan geconcludeerd dat onderzoek naar deze vragen niet in de beleidsmonitoring thuis horen en dus elders hun beslag dienen te krijgen.

Aanbevelingen

In hoofdstuk 5 is een lijst met aanbevelingen opgenomen waarvan een deel rechtstreeks van belang is voor de ontwikkeling van een monitoringplan 2000 en een deel betrekking heeft op andere wensen van betrokkenen die aan de beleidsmonitoring raken.

De volgende, kort samengevatte, aanbevelingen worden gedaan:

- Het monitoringplan 2001 dient aan te sluiten bij de nieuwe indeling van maatregelen zoals voorgesteld door het kernteam Herziening Handleiding OBN;
- De monitoring van de autonome maatregelen kan worden gerealiseerd door het opstellen van een monitoringplan gebaseerd op het protocol 2000. Speciale aandacht dient hierbij uit te gaan naar afstemming van rode lijstsoorten hogere planten en doelpakketten en fauna.
- Monitoring van proefmaatregelen kan het best uitgevoerd worden met een ecosysteem specifiek protocol. Naast inzicht in resultaat moet de monitoring inzicht geven in risico's en ongewenste neveneffecten van de maatregelen.
- Experimentele maatregelen kunnen het best gemonitord worden met object specifieke plannen onder regie van de deskundigenteams.
- Als uitgangspunt voor het ecosysteem specifieke protocol kan het concept gehanteerd worden van het ecosysteem specifieke protocol gehanteerd dat in 1999 is ontwikkeld.
- Aanpassing van het monitoringprotocol dient in overleg met vertegenwoordigers van terreinbeheerders, deskundigenteams en beleidsinstanties ontwikkeld te worden.
- De faunamonitoring verdient bijzondere aandacht. Onderzoeksvragen die uitgewerkt moeten worden om tot zo'n protocol te komen dienen, indien mogelijk, in afzonderlijke onderzoeksprojecten uitgewerkt te worden.

1 Inleiding

1.1 Probleemstelling

In het kader van het Overlevingsplan Bos en Natuur (OBN) zijn in 1999 plannen ontwikkeld voor de monitoring van effectgerichte maatregelen (EGM) (Hendriks et al. 1999, Hendriks et al. 2000).

Voor de EGM die in 2001 uitgevoerd gaan worden moet een geactualiseerd plan worden ontwikkeld. In dat plan moeten een aantal zaken worden geregeld.

Per 1 januari 2001 gaat het OBN onderdeel uitmaken van de subsidieregeling Natuurbeheer (SN). Voor de monitoring betekent dit dat afstemming noodzakelijk is op de praktijk van de regeling. Voor de implementatie van het bestaande monitoringplan is het noodzakelijk inzicht te krijgen in de randvoorwaarden die de regeling oplegt aan het OBN. Op basis van die randvoorwaarden dient het monitoringplan te worden bijgesteld.

De afstemming van het monitoringplan op de subsidieregeling biedt de mogelijkheid het plan tevens op andere onderdelen aan te passen.

1.2 Achtergrond

Door het intensieve multifunctioneel gebruik van de schaarse ruimte in Nederland ondervindt deze ruimte een sterke antropogene beïnvloeding. Door aanwezigheid van luchtverontreinigende stoffen in de atmosfeer, de depositie van deze stoffen, de verspreiding van allerhande gebiedsvreemde stoffen en door een sterke ontwatering van vrijwel geheel Nederland staat de kwaliteit van bos en natuur onder een zware milieudruk. Via brongericht beleid werkt de overheid aan verbetering van deze ongewenste situatie. Om de periode te overbruggen die nodig is voor het doorwerken van het beleid zijn in 1989 de regelingen Effectgerichte Maatregelen (EGM) voor bos en voor natuur ingesteld. Deze regelingen beogen het tegengaan van de effecten van verzuring, vermisting en verdroging. In 1995 zijn beide regelingen samengegaan in de regeling Overlevingsplan Bos en Natuur (OBN).

Om de natuurwinst van het OBN voor het beleid in beeld te brengen is er behoefte aan een plan waarmee op gestandaardiseerde wijze een overzicht van de resultaten van de effectgerichte maatregelen kan worden verkregen. In de Strategische Visie OBN is opgemerkt dat de evaluatie en monitoring van OBN moet worden uitgewerkt. In het voorliggende plan is een voorstel gedaan voor de wenselijke uitwerking voor de monitoring van de effectgerichte maatregelen.

1.3 Doelstelling

De doelstelling van deze studie is het nagaan welke stappen noodzakelijk zijn voor het opstellen van een werkplan voor de ontwikkeling van een monitoringplan voor EGM binnen de regeling SN.

Bij het opstellen van het werkplan zal rekening gehouden dienen te worden met de eisen die aan het monitoren worden gesteld vanuit de Subsidieregeling Natuurbeheer.

Vervolgens zal zoveel mogelijk rekening worden gehouden met de wensen van terreinbeheerders en de deskundigenteams van het OBN.

2 Werkwijze

Om een beeld te krijgen van de noodzakelijke afstemming op de Subsidieregeling Natuurbeheer is de tekst van de regeling nagegaan op relevante passages betreffende de monitoring van EGM.

Om de wensen ten aanzien van een monitoringplan 2001 en de afstemming daarvan op de subsidieregeling natuurbeheer in beeld te brengen is een vragenlijst opgesteld (Bijlage 1). De vragenlijst is verstuurd naar vertegenwoordigers van terreinbeherende organisaties die EGM maatregelen uitvoeren, voorzitters van de deskundigenteams van het OBN en naar betrokken beleidsmedewerkers. Een lijst van personen naar wie de vragenlijst is verstuurd is in dit rapport opgenomen (Bijlage 2).

De standpunten van het beleid zijn tevens geïnventariseerd in een aantal gesprekken met betrokken beleidsmedewerkers.

De eisen vanuit de regeling en de geïnventariseerde wensen zijn gebruikt bij het opstellen van een werkplan voor het ontwikkelen van een monitoringplan voor 2001.

3 Eisen aan monitoring van EGM

3.1 Subsidieregeling Natuurbeheer

De tekst van de subsidieregeling natuurbeheer bevat een aantal artikelen die relevante passages bevatten voor de monitoring van EGM. Deze artikelen zijn hierna weergegeven onder vermelding van de naam van het hoofdstuk en paragraaf uit de regeling.

Hoofdstuk 1 Algemeen

Artikel 10

Bij het vaststellen van de beheersbijdrage of basisbijdrage van een bijzonder basis- of pluspakket als bedoeld in artikel 15 wordt rekening gehouden met de volgende grondslagen:

- a. vorm van exploitatie;
- b. aan het beheer gerelateerde overheadkosten en
- c. direct aan het beheer toe te rekenen kosten, zoals kosten voor personeel, materieel, monitoring en toezicht, verminderd met opbrengsten die direct met het produceren van het pakket verband houden.

Hoofdstuk 4 Beheerssubsidie

paragraaf 3 Voorwaarden en verplichtingen

Artikel 33

1. De subsidieontvanger is verplicht:
 - a. ...
 - b. de in het betreffende basis- of pluspakket, onderscheidenlijk betreffende basis- of pluspakketten, opgenomen beheersvoorschriften te treffen of na te leven die zijn vermeld in de bijlage waarin dat basis- of pluspakket is, onderscheidenlijk basis- of pluspakketten zijn opgenomen;
 - c. ...
 - ...

Hoofdstuk 9 Effectgerichte maatregelen

Artikel 80

1. Subsidie effectgerichte maatregelen wordt uitsluitend verstrekt met betrekking tot terreinen ten aanzien waarvan beheerssubsidie is verleend ten behoeve van maatregelen om de effecten van verzuring, vermessing en verdroging te verminderen of ongedaan te maken, zonder welke maatregelen de instandhouding van het desbetreffende basis- of pluspakket niet mogelijk is.
2. Onverminderd het eerste lid, wordt subsidie effectgerichte maatregelen verstrekt overeenkomstig een plan waarin in ieder geval zijn opgenomen:
 - a. de te treffen effectgerichte maatregelen;
 - b. de oppervlakte waarop die maatregelen zullen worden uitgevoerd;
 - c. de motivering voor het treffen van de maatregelen;
 - d. de met de maatregelen beoogde situatie van het terrein;
 - e. de periode waarin de effectgerichte maatregelen zullen worden uitgevoerd;
 - f. een gespecificeerde begroting;
 - g. een opgave van de financieringswijze van de kosten, inclusief de financiële planning van de uitvoering, en

- h. een topografische kaart met een schaal van 1 : 10.000 waarop zo nodig is aangegeven waar de onderscheiden maatregelen zullen worden getroffen.

Artikel 81

Tot de subsidiabele kosten behoren de kosten, inclusief BTW, voorzover verrekening niet mogelijk is, verband houdende met:

- a. het opstellen door derden van het plan, bedoeld in artikel 80, tweede lid;
- b. maaien;
- c. geschikt maken voor begrazing;
- d. chopperen;
- e. plaggen
- f. baggeren;
- g. toevoegen van basische stoffen teneinde de mineralenbalans of zuurgraad te herstellen;
- h. aanleggen van depots ten behoeve van de tijdelijke opslag van gemaaid, geplagd of gebaggerd materiaal;
- i. verbeteren van de hydrologische situatie;
- j. werkzaamheden ten behoeve van het meten en registreren van ontwikkelingen voorafgaand aan en volgend op maatregelen, als bedoeld in de onderdelen b tot en met i;
- k. het in bos bepalen van de voedingsstoffenhuishouding;
- l. het in bos toedienen van nutriënten;
- m. aanpassing van de bosvegetatie door middel van aanwijzing van toekomstbomen, structuur-dunning of noodverjonging ter verbetering van de vitaliteit van het bos dan wel de aanpassing van het bos aan de groeiplaats.

Artikel 82

Geen subsidie effectgerichte maatregelen wordt verstrekt:

- a. voor kosten die zijn gemaakt alvorens een beslissing op de aanvraag voor subsidie effect gerichte maatregelen is genomen, behoudens de kosten, bedoeld in artikel 81, onderdeel a;
- b. ten behoeve van maatregelen waarmee een aanvang is gemaakt, onderscheidenlijk die reeds zijn uitgevoerd, alvorens een beslissing op de aanvraag voor subsidie effect gerichte maatregelen is genomen.

Artikel 83

Subsidie effectgerichte maatregelen bedraagt 95% van de werkelijk gemaakte subsidiabele kosten.

Artikel 84

De minister kan beleidsregels vaststellen met het oog op toepassing van de artikelen 80 en 81.

Artikel 86

De subsidieontvanger is verplicht de maatregelen overeenkomstig het plan, bedoeld in artikel 80, tweede lid, uit te voeren.

Artikel 107

1. De Regeling effectgerichte maatregelen in bossen en natuurterreinen wordt met ingang van 1 januari 2001 gewijzigd als volgt: artikel 5, tweede lid, komt te vervallen.
2. De regeling effectgerichte maatregelen in bossen en natuurterreinen⁴ wordt met ingang van 1 januari 2003 ingetrokken.
3. Op subsidies verleend op grond van de in het tweede lid bedoelde regeling, blijft de regeling van toepassing.

In de volgende bijlagen van de regeling is het monitoren van meetsoorten (flora en/of fauna) als beheersvoorschrift opgenomen.

Bijlage 22 Pluspakket: Soortenrijke plas
Bijlage 23 Pluspakket: Soortenrijk ven
Bijlage 24 Pluspakket: Beek en duinrel
Bijlage 25 Pluspakket: Trilveen
Bijlage 26 Pluspakket: Overjarig rietland
Bijlage 27 Pluspakket: Veenmosrietland en moerasheide
Bijlage 28 Pluspakket: Nat soortenrijk grasland
Bijlage 29 Pluspakket: Droog soortenrijk grasland
Bijlage 30 Pluspakket: Soortenrijk stuifzand
Bijlage 31 Pluspakket: Droge heide
Bijlage 32 Pluspakket: Natte heide
Bijlage 33 Pluspakket: Levend hoogveen
Bijlage 34 Pluspakket: Soortenrijk weidevogelgrasland
Bijlage 35 Pluspakket: Zeer soortenrijk weidevogelgrasland
Bijlage 36 Pluspakket: Wintergastenweide

3.2 Betekenis van de regeling voor de monitoring van EGM

In artikel 10 is monitoring genoemd als een van de activiteiten waarmee rekening is gehouden in de grondslag van de beheers- of basisbijdrage. In bijlage 22 t/m 36 is aangegeven dat voor de betreffende pluspakketten de in die bijlage genoemde meetsoorten gemonitord dienen te worden. Voor 10 (bijlage 22, 23, 24, 27, 28, 29, 30, 31, 32 en 33) van de 15 pluspakketten bestaan de meetsoorten uit zowel flora- als faunasoorten. In 4 pluspakketten (bijlage 26, 34, 35 en 36) is alleen de monitoring van faunasoorten voorgeschreven, en in 1 pluspakket (bijlage 25) is de monitoring van alleen florasoorten voorgeschreven. In artikel 33 is vermeld dat de subsidieontvanger verplicht is de beheersvoorschriften op te volgen, dit geldt dus ook voor de monitoring van de meetsoorten.

De meetsoorten betreffen grotendeels soorten die indicatief zijn voor een bepaald doelpakket en hebben een behoorlijke overlap met de doelsoorten van de natuurdoeltypen. Dit kunnen ook de meer algemene soorten zijn. De zeldzame rode lijstsoorten en de rode lijst soorten met een breed habitat zijn niet als meetsoort opgenomen. De meetsoorten zijn gespecificeerd per doelpakket.

Het monitoringplan 2000 verschilt hier op drie punten met de SN. In het monitoringplan:

- zijn alle doel- en rode lijstsoorten genoemd voor de monitoring;
- zijn geen (meer) algemene soorten opgenomen;
- is geen onderscheid gemaakt tussen verschillende begroeiingstypen (doelpakketten).

Aanpassing van de te monitoren soorten aan de in de SN genoemde meetsoorten per doelpakket is wenselijk om geen dubbele opnamen te creëren. Aansluiting bij de monitoring van de meetsoorten in de SN betekent echter wel dat geen totaal overzicht van rode lijstsoorten wordt verkregen door monitoring omdat soorten

ontbreken. Indien aansluiting belangrijk wordt gevonden, kan het protocol voor de monitoring van EGM in het aanvullend monitoren van de ontbrekende rode lijstsoorten worden voorzien.

In artikel 80 wordt in feite geregeld dat voor effectgerichte maatregelen subsidie kan worden aangevraagd. Voor de aanvraag dient een plan opgesteld te worden met een beschrijving van de in het artikel genoemde punten (a-h). In artikel 81 worden de maatregelen genoemd waarvoor subsidie kan worden aangevraagd. Ten opzichte van de Handleiding OBN (1996) ontbreken de maatregelen oevers vrijstellen, stimuleren winderosie, verstuiven, bodembewerking en vermindering verdamping.

Opmerkelijk is dat in artikel 81 de monitoring wordt beperkt tot de EGM die in andere dan bosgebieden plaatsvinden. De redenen hiervoor zijn onbekend. Artikel 84 vermeldt dat de minister aanvullende beleidsregels kan vaststellen. Die worden uitgewerkt in het project Herziening Handleiding en biedt de mogelijkheid wensen nader uit te werken en aanvullende bepalingen te stellen. Dit biedt de mogelijkheid om ook voor bos monitoring uit te voeren gericht op het volgen van de ontwikkelingen voorafgaand aan en volgend op EGM.

In artikel 107 is vermeld dat de regeling effectgerichte maatregelen in bossen en natuurterreinen met ingang van 1 januari 2001 wordt gewijzigd, en met ingang van 1 januari 2003 wordt ingetrokken. In de folder Subsidieregeling Natuurbeheer 2000 van LASER en DLG wordt gemeld dat de regeling per 1 januari 2001 wordt ingetrokken, behalve voor particuliere terreinbeherende organisaties, die nog tot 2003 gebruik kunnen maken van de oude regeling EGM. Dit heeft te maken met de mogelijkheid dat een bepaalde groep van terreinbeheerders EGM-subsidie kan krijgen voor terreinen die onder de regeling voor TerreinBeherende Organisaties vallen waardoor de regeling EGM moet blijven bestaan tot het einde van de regeling TBO (1 januari 2003). Beheerders kunnen in plaats van de regeling TBO ook direct gebruik maken van de regeling SN. Na 1 januari 2003 is dat dus de enige wijze.

4 Wensen van beheer, onderzoek en beleid

4.1 Terreinbeherende organisaties

De terreinbeheerders die hebben gereageerd vinden het belangrijk dat er een begin gemaakt wordt met de monitoring. Het beginnen wordt belangrijker gevonden dan het in een keer perfect neerzetten van een compleet monitoringsysteem. Het wordt belangrijk gevonden dat de monitoring aansluit bij projectvoorbereidende activiteiten. De terreinbeheerders kunnen zich vinden in de huidige formulering van de doelstelling, wel worden daar nog wensen aan toegevoegd zoals het op termijn meenemen van vegetatiekarteringen en het opnemen van de voedingstoestand van de bodem (bijlage 3). Ook moet het in ieder geval mogelijk zijn achteraf een selectie op ecosystemen mogelijk te maken.

Aangegeven is dat organisaties ook een duidelijk eigen verantwoordelijkheid hebben in monitoring van maatregelen. Naar mate meer bekend is over natuurgerichte randvoorwaarden, maar ook over de toestand van de terreinen kan scherper worden geëvalueerd. De belangen van de beleidsmonitoring en de beheersmonitoring overlappen hier duidelijk, maar de informatie behoefte van de beheersmonitoring voor bedrijfssturing en voor het beheer zelf gaat verder dan voor de beleidsmonitoring.

Informatie over de kwaliteit van gond- en oppervlaktewater wordt belangrijk gevonden. In het monitoringplan 2000 is bij het uitvoeren van hydrologische maatregelen de opname van waterkwaliteitsparameters verplicht. Bij het kiezen van maatregel als ingang is niet iedere variabele even zinvol om te monitoren. Bij plaggen is het monitoren van vergrassing wel zinvol voor bijv. heiden en bossen, maar niet voor natte schraallanden.

Er is een voorkeur om de monitoring uit te werken volgens een ecosysteem specifieke benadering. Binnen ecosystemen is een uitwerking van maatregelen gewenst.

Het wordt wenselijk gevonden het onderzoek van de deskundigenteams mee te koppelen met de monitoringactiviteiten, en binnen de monitoring ruimte te creëren voor specifieke wensen.

Bij de opname in de SN wordt het belangrijk gevonden dat de jaarcyclus gehandhaafd blijft en dat de huidige kaders en afspraken zoveel mogelijk integraal worden geïmplementeerd

Daarnaast wordt het belangrijk gevonden dat de doelen op elkaar aansluiten. Geconstateerd wordt dat voor OBN de doelen op plekniveau liggen terwijl ze voor het beheer feitelijk op terreinniveau, of nog een hoger niveau liggen.

Geconstateerd wordt dat er verschillen bestaan in de aard van de SN en de regeling EGM. De systematiek van de doelpakketten sluit niet aan op de indelingen van OBN/EGM. Bovendien bestaat er de vrees dat bij de uitvoering van de budget toekenning problemen kunnen ontstaan als de huidige budget toewijzing per TBO niet wordt gecontinueerd.

Verder wordt opgemerkt dat het huidige monitoringplan meer ambitie uitstraalt dan in de praktijk kan worden waargemaakt met het beschikbaar gestelde budget.

Als aanvullende wens wordt gepleit voor een voortvarende aanpak van de DTs betreffende het opstellen van een prae-advies voor de natuurdoeltypen en voor de laagveenplassen.

4.2 Deskundigenteams

De reacties van de deskundigenteams (DTs) op de definitie zijn nogal uiteenlopend. Sommigen kunnen zich vinden in de definitie, anderen hebben aanvullingen, terwijl weer anderen de definitie ter discussie stellen (bijlage 3).

De opmerkingen van het DT Fauna nemen een bijzondere plaats in omdat de fauna monitoring alle terreintypen betreft. Een complicerende factor bij de fauna monitoring is het feit dat op dit moment nog weinig bekend is over relevante variabelen die gemonitord moeten worden om goed inzicht te krijgen in ontwikkelingen betreffende de fauna. Om deze reden pleit het DT Fauna ervoor een brede basismonitoring op te zetten dat uitgewerkt dient te worden in een uitgebreid onderzoeksprogramma. Dit onderzoeksprogramma moet zich naast doel- en rode lijstsoorten ook op meer algemene soorten richten. Voorts is het voor de fauna monitoring wenselijk 2 jaar voor uitvoering van de maatregelen de nulsituatie vast te leggen, zodat geen soorten worden gemist en van voorkomende soorten bekend is waar ze zich ophouden.

Door de DTs worden een aantal variabelen gemist die belangrijke informatie leveren voor de ecosystemen. Zo worden genoemd:

- Zuurgraad na plaggen in de duinen. Dit is sterk bepalend voor de soorten die na plaggen verschijnen;
- Alkaliniteit, zuurgraad, basenverzadiging, buffercapaciteit en helderheid en doorzicht van oppervlakte water. (NB buffercapaciteit en zuurgraad zijn al wel opgenomen in het monitoringplan 2000);
- Weersgegevens tijdens veldwerk tbv. fauna monitoring;
- Vegetatiestructuur;
- Waardplanten irt. voorkomen dagvlinders en libellen;
- Waardmieren irt. voorkomen van dagvlinders;
- Aan- of afwezigheid van vis in zwakgebufferde wateren.

Vanuit het DT droge en vochtige schraallanden, heide en kalkgrasland en het DT natte schraallanden is vorig jaar gereageerd op de voorstellen voor monitoring. Een belangrijke opmerking is dat gemeend wordt dat geen algemeen monitoring protocol mogelijk is voor EGM. Beide DTs pleiten voor een situationeel plan, waarbij per project een monitoringplan op maat wordt gemaakt.

Volgens het DT natte schraallanden zou de doelstelling in moeten gaan op:

- het rapporteren aan de opdrachtgever of de besteedde middelen geleid hebben tot het beoogde resultaat;
- bijstellen van de maatregelen.

Het DT droge en vochtige schraallanden formuleert het als volgt:

- in welke mate worden de gestelde doelen betreffende aangetaste abiotische factoren en processen gehaald?
- in welke mate worden de doelen voor het verbeteren van de verarmde flora en fauna gehaald?
- zijn er geen ongewenste neveneffecten van de uitgevoerde maatregelen?

Voor wat de uitwerking betreft van de doelstelling in te monitoren variabelen is er een duidelijke voorkeur van de DTs naar uitbreiding en een verdere detaillering van de op te nemen variabelen (bijlage 3).

De voorkeuren van de verschillende DTs voor de uitwerking van het protocol loopt uiteen van een voorkeur voor de huidige vorm (protocol 2000), via een gecombineerde vorm, naar een ecosysteem benadering. Vanuit het DT natte schraallanden is vorig jaar opgemerkt dat situationele protocollen wenselijk zijn, maar dat het opstellen daarvan veel tijd kost.

Als aanvullende wens is een vraag naar voren gekomen naar meer duidelijkheid over de adviesrol van de DTs. Door het DT vochtige en droge schraallanden is vorig jaar een notitie opgesteld als reactie op het monitoringprotocol 2000. Uit die notitie spreekt de behoefte om een discussie aan te gaan over een plan voor beleidsmonitoring. Deze behoefte is gekoppeld aan de onduidelijkheid over mogelijkheden voor monitoring van de referentieprojecten.

4.3 Beleid

De reactie van de beleidsmedewerkers is vooral gericht op de afstemming van OBN/EGM op de SN.

De doelstelling sluit goed aan op de informatiebehoefte van het beleid. Vanuit het beleid is er behoefte aan een uniforme monitoring die zoveel mogelijk uniforme resultaten oplevert die voor de verschillende projecten onderling zonder voorbehoud vergelijkbaar zijn. Vanuit het beleid is er geen behoefte het per ecosysteem verschillend te doen.

Gezien de aard van het OBN en EGM moet dit een duidelijk herkenbaar onderdeel binnen de SN worden. Voor LASER moeten er duidelijke handvaten komen om de steekproef op te baseren, en een aanreiking van beleidsregels betreffende de monitoring en regels voor subsidietoekenning. Dit moet voornamelijk middels de herziene handleiding, maar deels ook middels het protocol.

Er zijn nog wel enkele knelpunten in de afstemming gesignaleerd, met name zijn genoemd de verschillende monitoringfrequentie van de doelpakketten in de SN en van de variabelen in OBN, en de overgangsregeling van OBN/EGM naar SN.

5 Conclusies en aanbevelingen

De wensen betreffende de monitoring van de verschillende partijen (beheer, onderzoek en beleid) komen, zoals op voorhand verwacht, niet geheel overeen. De verschillen betekenen echter dat het onderkennen van de noodzakelijke stappen voor het opstellen van een werkplan, nadere besluitvorming vragen. Derhalve is het werkplan voor de ontwikkeling van het monitoringplan 2001 uitgewerkt tot een voorstel dat kan dienen als discussiestuk.

Ten aanzien van de opzet van de monitoring kan worden geconcludeerd dat de meningen over de noodzaak van aanpassing van het monitoringplan sterk uiteen lopen. Het beleid is tevreden met de monitoring opzet volgens het monitoringplan 2000 en acht daar geen veranderingen in nodig. De deskundigenteams opperen een grondige aanpassing van het monitoringplan en pleiten naast de feitelijke beleidsvraag voor een verder gaande monitoring waarmee bijstelling van de maatregel op basis van de effectiviteit mogelijk is. De meningen over hoe het plan vorm gegeven moet worden verschilt per DT, van situationele monitoring tot handhaven van de huidige opzet met een specifieke invulling van de monitoring van variabelen per ecosysteem. De terreinbeherende instanties zien verbeter mogelijkheden voor het monitoren maar pleiten voor het starten met de monitoring in de huidige vorm en het gedurende de uitvoering verder ontwikkelen van het monitoringplan. Aan het onvertraagd beginnen met monitoren wordt groot belang gehecht.

Knelpunten in de afstemming van OBN/EGM op de subsidieregeling natuurbeheer worden vooral gesignaleerd door het beleid en het beheer. Gepleit wordt voor een afstemming van de monitoring op de systematiek van doelpakketten. Tevens wordt gepleit voor een afstemming van de doelen van OBN/EGM op de doelen van de beherende instanties.

De enige rechtstreeks geuite aanvullende wens betreft duidelijkheid over de adviesrol van de deskundigenteams.

Daarnaast is vorig jaar door een aantal DTs een reactie opgesteld op de ontwikkeling van het toenmalige protocol. Uit die reactie is af te leiden dat de DTs belang hechten aan de mogelijkheid om ook de referentieprojecten te monitoren. Die wens is feitelijk een andere wens dan de beleidsvraag die uitgewerkt is met de ontwikkeling van het monitoringplan 2000, maar heeft uiteraard sterke verwantschap. Het ontwikkelen van een gemeenschappelijke visie over de monitoring van referentieprojecten lijkt ook belangrijk voor het tot overeenstemming kunnen komen over de monitoring van de autonome en toetsingsprojecten die in het monitoringplan 2000 wordt geregeld.

De monitoring van de fauna in de EGM projecten vergt bijzondere aandacht. Hier doet zich de situatie voor dat er wel een duidelijke vraag ligt (wat zijn de fauna ontwikkelingen als gevolg van genomen maatregelen), maar dat het moeilijk is die

vraag goed te beantwoorden omdat de staat van het onderzoek nog geen goed antwoord kan geven op relevante indicerende variabelen.

Voorts blijkt er uit de reactie van het DT Fauna een grote onderzoeksbehoefte om effecten van maatregelen op fauna te onderzoeken en om het voorkomen van restpopulaties in beeld te brengen. Alhoewel zeer belangrijke vragen wordt hiervan geconcludeerd dat onderzoek naar deze vragen niet in het monitoringplan thuis horen. De rode lijst monitoring die in het Standaard Meetprotocol Fauna is voorgesteld wordt gezien als een monitoring die erop gericht is om 'fauna-ongelukken' bij het uitvoeren van EGM projecten te voorkomen. Ook hiervan wordt geconcludeerd dat dit geen onderdeel uitmaakt van de beleidsmonitoring. De behoefte is echter duidelijk en het belang wordt onderkend.

Dit leidt tot de volgende aanbevelingen:

- Het monitoringplan 2001 dient aan te sluiten bij de nieuwe indeling van maatregelen zoals voorgesteld door het kernteam Herziening Handleiding OBN te weten autonome, proef- en experimentele maatregelen. Het monitoringplan 2001 dient zich te richten op de autonome en de proefmaatregelen.
- De monitoring van de autonome maatregelen kan worden gerealiseerd door het opstellen van een monitoringplan gebaseerd op het protocol 2000. Speciale aandacht dient hierbij uit te gaan naar afstemming van rode lijstsoorten hogere planten en doelpakketten en fauna. Aansluiting bij de doelpakketten van de SN vraagt nadere afstemming omdat in de doelpakketten rode lijstsoorten slechts ten dele zijn opgenomen. Derhalve wordt voorgesteld de bestaande rode lijsten te hanteren. Voor de hogere planten verschijnt de lijst naar verwachting medio 2000. Voor te monitoren groepen van diersoorten kan worden aangesloten bij de in de subsidieregeling genoemde diergroepen (reptielen en amfibieën, dagvlinders, libellen en zoogdieren).
- De monitoring van de proefmaatregelen dient uitgevoerd te worden met een ecosysteem specifiek protocol. Naast monitoring op resultaat - rode lijst soorten - moet vanwege het proefkarakter van de maatregelen tevens gemonitord worden op variabelen die zicht geven op risico's en ongewenste neveneffecten van de maatregelen. Randvoorwaarde is dat het aantal meetvariabelen beperkt blijft en de opname betaalbaar. Vanuit het beleid dient het financiële kader geschetst te worden waarbinnen de monitoring kan worden uitgevoerd.
- De monitoring van de experimentele maatregelen dient met object specifieke plannen onderzoeksmatig gemonitord te worden. Het opstellen van dergelijke plannen ligt op de weg van de deskundigenteams.
- Als uitgangspunt voor het ecosysteem specifieke protocol kan het concept gehanteerd worden van het ecosysteem specifieke protocol gehanteerd dat in 1999 is ontwikkeld. Hierin zitten de bijdragen van alle deskundigenteams verwerkt. Voor vochtige en droge schraallanden moet de invulling nog worden uitgewerkt.
- Aanpassing van het monitoringprotocol dient in overleg met vertegenwoordigers van terreinbeheerders, deskundigenteams en beleidsinstanties ontwikkeld te worden. Betrokkenen dienen zich te committeren aan het werkplan dat in overleg

is opgesteld. Als vertrekpunt voor het werkplan dient bijlage 4 waarin het concept werkplan is beschreven;

- De faunamonitoring verdient bijzondere aandacht. Overleg tussen beheerders, DT Fauna en het IKC Natuurbeheer moet een praktisch uitvoerbaar en betaalbaar protocol voor de fauna opleveren. Onderzoeksvragen die uitgewerkt moeten worden om tot zo'n protocol te komen dienen, indien mogelijk, in afzonderlijke onderzoeksprojecten uitgewerkt te worden.

Referenties

Hendriks, C.M.A., M.H.J. Klein, D. Bal, B.C. Kijlstra, G. van Ommering en A.M.M. Stolk, 1999. Standaard Meetprotocol Ecologische Monitoring EGM-projecten. Vastlegging uitgangssituatie projecten 1999. Wageningen, IKC Natuurbeheer, uitgave Overlevingsplan Bos en Natuur.

Hendriks, C.M.A., M.H.J. Klein, G. van Ommering, D. Bal en B.C. Kijlstra, 2000. Monitoring EGM projecten 2000. Wageningen, Informatie- en Kennisentrum-Natuurbeheer, Rapport Overlevingsplan Bos en Natuur.

OBN Handleiding, 1996. Overlevingsplan Bos en Natuur. Handleiding 1996. Directie Natuurbeheer, Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij.

Bijlage 1 Vragenlijst

Geadresseerde (zie lijst bijlage 2)

dinsdag 7 maart 2000

In 1999 is voor de effectgerichte maatregelen (EGM) van het Overlevingsplan Bos en Natuur (OBN) een plan voor monitoring van de beleidsprestaties opgesteld. Door deze monitoring worden de resultaten van de maatregelen in beeld gebracht ten behoeve van het beleid. Met het monitoringplan van 1999 is reeds ervaring opgedaan in de projecten van dat jaar. Monitoring van EGM volgens het monitoringplan 2000 gaat dit jaar van start.

Per 1 januari 2001 zal het OBN worden opgenomen binnen de regeling Natuurbeheer. Als onderdeel van de afstemming tussen OBN en de regeling Natuurbeheer, wordt de Handleiding OBN herzien en wordt de monitoring van EGM geïmplementeerd. De herziening van de Handleiding gebeurt in een ander traject, waarvoor u mogelijk al bent benaderd door het IKC-N. De afstemming van OBN op de regeling biedt tevens de gelegenheid om het monitoringplan nader af te stemmen op wensen van terreinbeheerders, onderzoek en beleid, mede gebaseerd op de ervaringen met de uitvoering van de monitoring in 1999 en 2000.

Om de wensen van de verschillende geledingen in beeld te brengen is een enquête opgesteld met een aantal vragen over eventuele wensen ten aanzien van het huidige monitoringplan. Het projectteam monitoring OBN zal de wensen van de verschillende geledingen onderling afwegen en, zover mogelijk, verwerken in een monitoringplan 2001. Wij vragen uw medewerking voor het beantwoorden van de vragen van de enquête.

Graag ontvangen wij de ingevulde enquête voor 21 maart a.s. terug. U kunt de enquête terug zenden aan:

Kees Hendriks
Postbus 47
6700 AA WAGENINGEN

Zijn er vragen over de enquête, dan kunt u contact opnemen via:

telefoon 0317-474253
fax 0317- 419000
e-mail c.m.a.hendriks@alterra.wag-ur.nl

Hartelijk dank voor de genomen moeite en vriendelijke groeten

namens het projectteam monitoring OBN

Kees Hendriks

Enquête Monitoringplan OBN

Naam:

1 In het monitoringplan 2000 is de definitie van de monitoring van de EGM maatregelen omschreven als:

Het op landelijke schaal signaleren van biotische en abiotische ontwikkelingen in bos en natuurterreinen als gevolg van het uitvoeren van effectgerichte maatregelen door het monitoren van:

- *de aantalsontwikkelingen van doel- en rode lijstsoorten voor flora en fauna;*
- *de mate van vergrassing in heide, duin en bijzondere bostypen;*
- *hydrologische, hydrochemische en eutrofiëringkarakteristieken van grond- en oppervlaktewater;*
- *de samenstelling en structuur van bos;*
- *verzurings- en eutrofiëringkarakteristieken van bodem en bomen in multi-functioneel bos.*

1.1 Zijn er onderdelen die u mist in deze definitie, en die u belangrijk vindt voor een goede monitoring van EGM maatregelen?

1.2 Heeft u andere opmerkingen bij deze definitie?

2 In het monitoringplan 2000 is de monitoring gericht op het in beeld brengen van de resultaten van EGM per maatregel. Per maatregel zijn een aantal variabelen genoemd die in het monitoringplan zijn opgenomen (zie bijlage).

2.1 Mist u variabelen in deze lijst? Zo ja, welke?

2.2 Heeft u andere opmerkingen bij deze tabel?

3 Een eerder concept van het monitoringplan 2000 (d.d. 8 november 1999) bevatte een indeling per ecosysteem. Voordeel van een indeling per ecosysteem is de mogelijkheid om een meer ecosysteem specifiekere monitoring te ontwikkelen. Nadeel is een grotere complexiteit van het monitoringprotocol en een grotere monitoring inspanning en daarmee ook kosten.

1.1 Naar welke vorm van het monitoringplan gaat uw voorkeur uit:

? De huidige vorm van het monitoringplan 2000; dus monitoring per maatregel

? Een ecosysteem specifiek protocol, zoals het concept monitoringplan 2000 d.d. 8 november 1999

3.2 Kunt u uw keuze bij vraag 3.1 toelichten?

- 4 Tijdens de discussies rondom het monitoringplan 1999 en 2000 kwamen een aantal malen wensen naar voren die niet rechtstreeks met de monitoring te maken hebben maar die er wel te maken hebben met het uitvoeren en volgen van EGM.
- 4.1 Heeft u opmerkingen of wensen van zaken binnen het OBN of EGM die u in dit kader wilt noemen?
- 5 Per 1 januari 2001 wordt het OBN in de Subsidieregeling Natuurbeheer opgenomen. Dit houdt in dat ook aanvragen voor EGM en het monitoren van EGM onder de regeling gaan vallen. Een goede implementatie van het OBN in de regeling, inclusief EGM, vergt een goede afstemming van het OBN op de regeling. Als onderdeel van de implementatie wordt de Handleiding OBN herzien in een afzonderlijk traject en vindt afstemming plaats van de beleidsmonitoring.
- 5.1 Wat vindt u belangrijk bij de afstemming van het OBN op de subsidieregeling Natuurbeheer?
- 5.2 Welke knelpunten voorziet u bij de implementatie van OBN in de regeling?"
- 6 Als u verder nog opmerkingen betreffende de monitoring OBN of deze enquête heeft kunt u ze hieronder aangeven.

Bijlage bij vragenlijst

Tabel 1 Op te nemen variabelen per maatregel (X=verplicht, O=facultatief)

Maatregel	parameter												
	Doel- en Rode Lijst soorten	Vergrassing	Grondwaterpeil	Grondwaterkwaliteit	Opp. Water peil	Opp. Water kwaliteit	Dikte van de sliblaag	Zuurgraad	Bodem nutriënten	Blad nutriënten	Bos samenstelling	Fauna	Eigen variabele
<i>Afvoer nutriënten</i>													
Plaggen	X	X										X	O
Chopperen	X	X										X	O
Maaien en afvoeren	X	X										X	O
Begrazing	X	X										X	O
Baggeren	X					X	X					X	O
Oevers vrijstellen	X	X				X						X	O
Stimuleren winderosie	X											X	O
<i>Toevoegingen</i>													
Kalk/mergel	X/O ^{*)}					X		X	X	X	X	X	O
Fosfaat	O							X	X	X	X	X	O
Mg/K/Cu	O							X	X	X	X	X	O
<i>Hydrologische maatreg.</i>													
Aanvoer opp.water	X		X	X	X	X						X	O
Verminderen opp.water aanvoer	X		X	X	X	X						X	O
Verminderen afvoer/wegzijging	X		X	O	X	O						X	O
Afvoer regenwater	X		X	X								X	O
Aanvoer grondwater	X				O	O						X	O
Optimaliseren vochtvoorziening	X		X		X							X	O
<i>Manipuleren vegetatie/ bodem</i>													
Omvorming	O ^{*)}							X	X	X	X	X	O
Dunning	O ^{*)}							X	X	X	X	X	O
Bodembewerking	X							X	X		X	X	O
Vermindering verdamping	X											X	O
<i>Overige maatregelen</i>													
	X											X	O

*) opname facultatief in multifunctioneel bos waar maatregelen worden genomen ter verbetering van de vitaliteit, stabiliteit en/of nutriëntenhuishouding.

Bijlage 2 Lijst van personen naar wie de vragenlijst is opgestuurd

De vragenlijst is verstuurd naar de volgende personen:

Terreinbeheerders:

<i>Naam</i>	<i>Instelling</i>
W.H.J.H. Geraedts	Unie van Provinciale Landschappen
W.J. Holtland	Staatsbosbeheer
A. Stoker	Natuurmonumenten
H.F.M. Weersink	Unie van Bosgroepen

Voorzitters deskundigenteam OBN

<i>Naam</i>	<i>Deskundigenteam</i>
J. Fanta	Bossen
A.M. Kooijman	Droge duinen en stuifzanden
R. Bobbink	Droge en vochtige schraallanden, heiden en kalkgraslanden
M. Schouten	Hoogvenen
A.J.N. Jansen	Natte schraallanden
J.G.M. Roelofs	Zwakgebufferde oppervlaktewateren
H. Esselink	Fauna

Beleidsmederwerkers

<i>Naam</i>	<i>Directie</i>
G. van Ommering	Directie Natuurbeheer, LNV
F. Koomen	IKC Natuurbeheer, LNV

Bijlage 3 Overzicht van de antwoorden op de vragenlijst

<i>naam</i>	<i>instelling</i>	<i>verwerkt in rapportage</i>	<i>vragenlijst terug ontvangen</i>
Wim Geraedts	Unie van Provinciale Landschappen	nee	nee
Jan Holtland	Staatsbosbeheer	ja	ja
Andries Stoker	Natuurmonumenten	ja	ja
Harrie Weersink	Unie van Bosgroepen	ja	ja
Roland Bobbink	DT droge/vochtige schraallanden	deels	ja
Hans Esselink	DT fauna	ja	ja
Josef Fanta	DT bos	ja	ja
Andre Jansen	DT natte schraallanden	nee	nee
Annemiek Kooijman	DT droge duinen en stuifzanden	ja	ja
Jan Roelofs	DT zwak gebuff. opp. wateren	ja	ja
Mathijs Schouten	DT Hoogvenen	nee	nee
Gerrit van Ommering	Dir N	ja	mondeling
Fons Koomen	IKC N	ja	ja

Uitwerking vragen geïnterviewden van terreinbeheerders

vraag	onderdeel monitoring	naam geïnterviewde
1	Definitie	
1.1	Aan laatste streepje toevoegen: de voedingstoestand van de bosbodem	Weersink
1.1	Nu beginnen met monitoren is belangrijker dan het meteen helemaal goed doen. de huidige definitie heeft de instemming. Vegetatiekarteringen moeten op termijn toegevoegd worden. Zoveel mogelijk koppelen met meterijen die uitgevoerd worden als projectvoorbereiding.	Holtland
1.1	Ja, dat deze zaken per ecosysteem gevolgd worden (zie 3.2)	Stoker
1.2	Nee	Weersink
1.2	Natuurgerichte randvoorwaarden zijn nodig om te kunnen sturen. Naarmate een organisatie meer doet kan scherper geëvalueerd worden. Dit is de verantwoordelijkheid van de organisatie zelf.	Holtland
1.2	Niet ieder deel is altijd zinvol	Stoker
2	monitoring variabelen	
2.1	Nee	Weersink
2.1	info van kwaliteit van opp.- en grondwater is gewenst bij hydrologische projecten, uitsplitsing per ecosysteem is wenselijk.	Holtland
2.1	Nee	Stoker
2.2	Nee	Weersink
2.2	Nee	Holtland
2.2	Ja, bij plaggen vergrassing facultatief stellen. Vergrassing meten na plaggen in natte schraallanden is weinig zinvol. Meting van sliblaagdikte is onderdeel van de uitvoeringsmaatregel. Wordt bij uitvoering al vastgesteld. Nog relevant voor monitoring?	Stoker
3	Planvorm	
3.1	Ecosysteem gericht en per maatregel (mengvorm)	Weersink
3.1	ecosysteem specifiek	Holtland
3.1	geen duidelijke voorkeur, als achteraf maar een sortering op ecosysteem mogelijk is.	Stoker
3.2	De ecosysteembenadering is systematisch het beste. Qua financiën is per maatregel aantrekkelijker Wellicht dat voor de kwetsbare ecosystemen de specifieke benadering kan worden gekozen en voor de overige monitoring per maatregel	Weersink
3.2	de risico's van maatregelen verschillen per terreintype, dus ook de meetbehoefte	Holtland
3.2	Monitoring per maatregel en de gegevens vervolgens sorteren op ecosysteem. Voor fauna is de ecosysteembenadering haast onvermijdelijk. De omgeving is van grote invloed op het terreinonderdeel waar een maatregel wordt uitgevoerd. De omgeving zal dus in de monitoring worden betrokken.	Stoker
4	aanvullende wensen	
4.1	Geen	Weersink
4.1	mekoppelen onderzoek van DTs en ruimte voor specifieke (terreingebonden) wensen.	Holtland
4.1	Een voortvarende aanpak van de deskundigenteams tav. natuurdoeltypen waarvoor thans nog geen prae-advies is opgesteld. Een snellere selectie van geschikte maatregelen die door TBO's als autonoom kunnen worden uitgevoerd, bijv. 5 jaar na start OBN wordt pas aanstalte gemaakt met een prae-advies laagveen-plassen. Dit is 5 jaar te laat.	Stoker

5	subsidieregeling natuurbeheer	
5.1	Handhaving jaarlijkse aanvraagcyclus EGM OBN/EGM bij voorkeur niet koppelen aan doelpakketten SN	Weersink
5.1	Doelen zijn er op verschillende niveaus: voor een natuureservaat, voor ecosysteemtype per terrein (bijv. heide), en voor het plekniveau (bijv. plagplek). OBN richt zich op dat laatste niveau. Het licht voor de hand dat de doelen en dus ook de monitoring geïntegreerd zijn. Via OBN kun je echter alleen naar de behandelde locaties kijken terwijl de doelen (dus feitelijk ook de meetbehoefte) op een hoger niveau liggen.	Holtland
5.1	Dat de huidige kaders en regelingen en afspraken met de TBOs zoveel mogelijk integraal in SN worden geïmplementeerd. Wat de laatste jaren is opgebouwd moet overeind blijven. Niet weer opnieuw beginnen.	Stoker
5.2	OBN/EGM subsidieert maatregelen (moet ook zo blijven) en SN subsidieert resultaten. Dat staat nogal haaks op elkaar. OBN/EGM kun je niet voor 6 jaar tegelijk aanvragen OBN/EGM sluit niet aan op systematiek doelpakketten	Weersink
5.2	Te weinig geld voor de gemelde onderdelen, er worden dus keuzes gemaakt waar het IKC geen invloed meer op heeft. IKC heeft ook zelf geconstateerd dat er meer gewild wordt (protocol en steekproefomvang) dan er kan (budget). Hoe dan ook vooral wel beginnen en al ervarend rijk worden.	Holtland
5.2	Veel bureaucratie en daardoor een stroever verloop met als gevolg dat het uitvoeringsprogramma minder voortvarend verloopt. Handhaving van de verdeling van budgetten tussen TBOs is noodzakelijk. Als het gaat naar datum van binnenkomst ontstaat het risico dat de beschikbare middelen minder gewogen worden toebedeeld aan de meest kansrijke projecten.	Stoker
6	overige opmerkingen	
	Gaarne vanaf 2001 (redlijk) stabiele situatie	Weersink
	Fauna protocol is veel te simpel opgesteld door verwijzing naar de betreffende handleidingen voor dagvlinders, libellen, reptielen en amfibieën. Inventaristie afstemmen op de soorten die verwacht worden en hiedoor veldbezoek op vlieg/aanwezigheid van de soorten afstemmen op efficiënte insteek qua tijd en geld om gewenste gegevens te krijgen. Thans wordt e.e.a. onnodig duur uitgevoerd, waardoor minder projecten gemonitord kunnen worden op fauna en vervolgens te weinig gegevens beschikbaar. Op basis van vaststellen uitgangssituatie mogelijk bij twijfel nog meer de afweging maken tussen de huidige natuurwaarden en wat er voor terug komt (feitelijk reeds onderdeel diagnose en kansrijkdom bij de aanvraag).	Stoker

Uitwerking vragen geïnterviewden van deskundigenteams

vraag	onderdeel monitoring	naam geïnterviewde
1	Definitie	
1.1	Nee	Kooijman
1.1	toevoegen verandering in soortensamenstelling; samenstelling en structuur van bos is incl. de natuurlijke verjonging van inheemse soorten; bij de ver-thema's in bos is de vitaliteit van de bomen relevant	Fanta
1.1	in hoogveen naast vergrassing ook verberking relevant het gaat niet alleen om aantalsontwikkelingen van doel/rodelijst soorten, maar ook om de ontwikkeling van bepaalde vegetatietypen (bv. orchideerijk blauwgrasland, dotterbloem hooilanden, verbond van kleine zegge etc.)	Roelofs
1.1	ja, commentaar verwoordt in eerdere notities (zie parf. 4.2)	Bobbink
1.1	Akkoord met de doelomschrijving van de monitoring, echter niet akkoord met de uitwerking in het protocol 2000. Uitvoering van een 'brede' monitoring is noodzakelijk, d.w.z. functionele benadering, alle soorten van de genoemde faunagroepen monitoren, bij te meten variabelen aansluiten bij bottle-necks. Rode lijstsoorten alleen is te beperkt. Een uitgebreid onderzoeksprogramma is noodzakelijk, aansluiten bij bestaande onderzoeksprojecten. De uitgangssituatie meten voor uitvoering, liefst gedurende twee jaar. Monitoring lang continueren (10-15 jaar).	Esselink en Van Turnhout
1.2	Nee	Kooijman
1.2	Dit is een in mijn ogen matige algemene definitie van monitoring, omdat hij al voor verschillende typen maatregel of terrein wordt op gesplitst (maar zeker niet voor alle!!). Het is zaak om eerst een goede algemene definitie op te stellen, en daarna op te splitsen op effecten die je wilt bereiken (bijv. diversiteit of boomkenmerken) afhankelijk van de verschillende aantastingen en doelen in verschillende (grote!) groepen!	Bobbink
2	monitoring variabelen	
2.1	de zuurgraad na plaggen is een belangrijke factor in de duinen die bepaalt welke soorten verschijnen	Kooijman
2.1	Ja, basenverzadiging en buffercapaciteit	Roelofs
2.1	Ja, naast rode lijstsoorten of doelsoorten ook de meest abundante soorten vastleggen met oppervlakte aandeel (%) verzuringsparameters (Al, Ca, NH4/NO3) naast vergrassing ook voor andere ecosystemen verruigingssoorten meenemen bij hydrologische maatregelen kwartaal monitoring van kwel/grondwater (pH buffercapaciteit, N en P verbindingen, sulfaat en soms zout, doorzicht, sediment-eigenschappen (ondiepe wateren)) frequentie voor bepaling grondwaterchemie 4x per jaar frequentie van opname variabelen is in z'n algemeenheid iets waar de nodige aandacht aan gegeven moet worden	Bobbink
2.1	waterkwaliteit: in ieder geval alkaliniteit, buffercapaciteit, pH en helderheid weersgegevens tijdens veldwerk:temperatuur, bewolking, windkracht vegetatiestructuur waardplanten voor dagvlinders en libellen waardmieren voor dagvlinders aan- of afwezigheid vis in zwakgebufferde wateren	Esselink en Van Turnhout

2.2	er worden maatregelen tegen variabelen uitgezet, hierbij mist het biotoop waarover het gaat. Of het noodzakelijk is om bijv. de bodemnutriënten of basenverzadiging te meten bij aanvoer van grondwater is belangrijk in bijv. natte schraallanden, kraggen etc., maar niet in onderwaterbodems	Roelofs
2.2	Ja, zie eerder commentaar (verwerkt in parf. 4.2 en punt 2.1)	Bobbink
3	Planvorm	
3.1	huidige vorm	Kooijman
3.1	huidige vorm en ecosysteem specifiek	Fanta
3.1	ecosysteem specifiek protocol	Roelofs
3.1	ecosysteem specifiek	Bobbink
3.1	ecosysteem specifiek	Esselink en Van Turnhout
3.2	huidige vorm mits er voldoende uitleg komt over de ecosysteem specifieke variabelen	Kooijman
3.2	Beide monitoringsystemen nodig. Op uitvoeringsniveau van het ecosysteem moet het mogelijk zijn verbanden te leggen tussen maatregel en reactie van het systeem. Ten behoeve van de politiek is waarschijnlijk de 'per maatregel' ingang van grotere betekenis.	Fanta
3.2	Zie opm. onder 2.2 (Roelofs)	Roelofs
3.2	een indeling per groep van ecosystemen is het meest logische. de monitoring is in eerste instantie onafhankelijk van het type maatregel, het doel is het verkrijgen van de originele of kenmerkende abiotiek en biodiversiteit van een niet aangetast ecosysteem	Bobbink
3.2	relevante te meten variabelen zijn systeemafhankelijk	Esselink en Van Turnhout
4	aanvullende wensen	
4.1	Hoe is adviesrol DTs geregeld?	Kooijman
4.1	Verwoord in eerder commentaar	Bobbink
4.1	Er moet gezorgd worden voor een langere tijd tussen het aanvragen en uitvoeren van OBN projecten. In de huidige situatie is het niet of nauwelijks mogelijk de uitgangssituatie voor uitvoering vast te leggen.	Esselink en Van Turnhout
5	subsidieregeling natuurbeheer	
5.1	eenduidigheid	Kooijman
5.1	dit wordt uitvoerig besproken binnen het kernteam Herziening Handleiding EGM	Roelofs
5.1	kan ik zo 1-2-3- niet overizen, moet nog in DT	Bobbink
5.2	Een lange termijn overzicht/plan van OBN, specifiek gericht op herstel, is nodig. Hierbij moet onderscheid gemaakt worden tussen OBN (herstel) en natuurbeheer (regulier beheer/onderhoud)	Fanta
5.2	Nog niet te overzien	Roelofs
5.2	niet bekend	Kooijman
5.2	Moet nog in DT	Bobbink
6	overige opmerkingen	
	Er zijn nog steeds twijfels of een algemene toepassing van dunningen in multifunctioneel bos in depositie-rijke gebieden een zinnige maatregel is. Uit Duitse literatuur blijkt dat het 'kam-effect' versterkt wordt, en er dus meer depositie in het bos terecht komt. Zo snel mogelijk duidelijkheid brengen in deze is geboden.	Fanta

Uitwerking vragen geïnterviewden van beleid

vraag	onderdeel monitoring	naam geïnterviewde
1	definitie	
1.1	doelstelling is O.K. er is behoefte aan uniforme monitoring om projecten goed te kunnen vergelijken	Ommering
1.2	Met de definitie moet voldaan worden aan de eisen van SN	Ommering
2	monitoring variabelen	
2.1	geen	Ommering
3	planvorm	
3.1	huidige vorm	
3.2	er is geen behoefte om het verschillend per ecosysteem te doen	Ommering
4	aanvullende wensen	
4.1		
5	subsidieregeling natuurbeheer	
5.1	OBN/EGM moet duidelijk herkenbaar onderdeel worden binnen SN	Koomen
5.1	Verplichte monitoring vast plakken in een project Een goede beschrijving voor het nemen van de steekproef Aanreiking van handvat voor beleidsregels betreffende monitoring De subsidietoekenning moet door LASER uitgevoerd kunnen worden	Ommering
5.2	Deels andere variabelen dan SN OBN maakt geen deel uit van rapport Objectivering Verschillende monitoringfrequenties; Is DLG wel uitgerust om controles van EGM uit te voeren? Hoe is de overgang van lopende OBN-projecten naar SN geregeld?	Koomen
6	overige opmerkingen	

Bijlage 4 Concept werkplan Monitoringplan 2001 Subsidieregeling Natuurbeheer; onderdeel Effectgerichte Maatregelen

Fase	Activiteit	Start (week)	Eind (week)
1	Bespreking wensenrapport en werkplan in kernteam Herziening		
2	Bespreking wensenrapport en werkplan in BC Kennis		
3	Afstemming met SN		
4	Opstellen concept-protocol 2001 nav. discussie bijeenkomsten met kernteam en BC kennis		
5	Bespreking concept protocol 2001 met kernteam		
6	Bespreking concept protocol 2001 met BC Kennis		
7	Verwerken opmerkingen tot definitief protocol 2001		
8	Definitief protocol 2001 gereed		
9	Drukken protocol		
10	Verspreiden protocol		

Fase 1 Bespreking wensenrapport en werkplan in kernteam Herziening

De conclusies en aanbevelingen van het rapport 'Naar een monitoringplan 2001' worden besproken in het kernteam herziening handleiding OBN. Inpassing van de werkzaamheden vindt plaats in het tijdschema voor de herziening.

Fase 2 Bespreking wensenrapport en werkplan in BC Kennis

De conclusies en aanbevelingen van het rapport 'Naar een monitoringplan 2001' worden besproken in de BC Kennis. Discussie vindt plaats over de voorgestelde werkwijze.

Fase 3 Afstemming met SN

Nadere afstemming dient plaats te vinden over de relatie doelpakketten en ecosysteem indeling van het OBN, implementatie monitoringplan in regeling, uitwerking van de van de controle taak, regeling van de overgang van lopende monitoringprojecten OBN. Ten dele is de afstemming met SN afhankelijk van de uitkomsten van de discussies met het kernteam en de BC Kennis.

Fase 4 Opstellen concept-protocol 2001 nav. discussie bijeenkomsten met kernteam en BC kennis

In het rapport 'Naar een monitoringplan 2001' is de aanbeveling gedaan voor de autonome en de proefmaatregelen een afzonderlijk monitoringplan op te stellen. Voor de autonome projecten is een monitoringplan gewenst voor de monitoring van rode lijst soorten en voor de proefprojecten is een ecosysteem specifiek monitoringplan gewenst waarin naast rode lijst soorten ook andere ecosysteemkenmerken worden gemonitord. De te monitoren ecosysteemkenmerken moeten een globaal

inzicht geven in de mate waarin de maatregelen bijdragen tot duurzaam herstel van het ecosysteem en in mogelijke risico's verbonden aan de maatregelen.

Voor monitoring van de autonome projecten kan gebruik gemaakt worden van het monitoringplan voor de steekproefprojecten zoals dat is opgenomen in het monitoringplan EGM projecten 2000. Hierin is de monitoring van de rode lijst soorten geregeld. In een bijeenkomst met de BC Kennis zou dit plan besproken moeten worden.

Voor de monitoring van de proefprojecten kan het concept ecosysteem specifiek monitoringplan als basis worden gebruikt. In dit monitoringplan zijn voorstellen voor ecosysteem specifieke monitoring van vrijwel alle DTs verwerkt. In een bijeenkomst met de BC kennis zou dit plan besproken moeten worden.

Onderdeel van de discussie met de BC Kennis zal zijn het afbakenen van de beleidsmonitoring die in het monitoringplan geregeld wordt.

Naar aanleiding van de discussie in het kernteam herziening en de BC Kennis zullen opmerkingen, binnen de randvoorwaarden gesteld door het beleid, worden verwerkt in het monitoringplan.

Fase 5 Bespreking concept monitoringplan 2001 met kernteam

Het concept monitoringplan 2001 wordt ter commentaar aangeboden aan het kernteam Herziening Handleiding. Het concept wordt besproken.

Fase 6 Bespreking concept monitoringplan 2001 met BC Kennis

Het concept monitoringplan 2001 wordt ter commentaar aangeboden aan de BC Kennis. Het concept wordt besproken.

Fase 7 Verwerken opmerkingen tot definitief monitoringplan 2001

Opmerkingen naar aanleiding van de besprekingen van het concept worden verwerkt, indien ze vallen binnen de gestelde kaders.

Fase 8 Definitief monitoringplan 2001 gereed

Afronding van het definitief eindconcept van het Monitoringplan 2001.

Fase 9 Drukken monitoringplan 2001

Opmaken van het definitief eindconcept van het Monitoringplan 2001 en aanbieden aan een drukker om het te verwerken tot een gedrukt rapport in de reeks van OBN rapporten.

Fase 10 Verspreiden protocol

Verzenden van het monitoringplan 2001 naar belanghebbenden en geïnteresseerden